

Om folkdräkten

Av Seija Dahlgren från Björksta folkdanslag

Midsommardans på Gammlia 2023 (Foto: Bertil Larsson, bildredigering: Olle Wiklund)

Historik, allmänt om folkdräkter i Norden

Ursprung till begreppet Folkdräkt:

På landsbygden förekom sparsamt med köpestextiler under förindustriella tiden. Nästan alla brukstextiler och skor tillverkades på hemorten. Jordägande böndernas bästa kläder var kyrkoklädsel, och de sparades för att räcka hela livet. Ända fram till sekelskiftet 1800- 1900-talet rådde kyrkoplikt, och allmogens högtider hölls i anslutning till kyrkliga högtider. I klädseln visades varierande detaljer, beroende på kyrkohelgen och bärarens samhällsstatus.

Textilindustrin växte på 1800-talet, och textiler till modekläder producerades för rimliga priser, även för vanligt folk. När Sverige inte hade krig på långa tider, växte befolkningen, Med inflyttning från landsbygd till städer, och nya influenser i större samhällen, började det gamla dräktskicket att försvinna.

Under början på 1900-talets nationalromantiska strömningar vaknade intresset för att bevara allmogekulturen, dess hantverk, gamla seder och bruk. De kvarvarande allmogekläder som ännu hittades, döptes om till Folkdräkter. Varje socken ville ha sin egen folkdräkt, och en nyupprättad **Dräktkommitte** skapade nya folkdräkter. Sverige-dräkten och Unionsdräkten är sådana, som var ämnade till alla dem som inte hade någon tillhörighet till en sockendräkt. **Folkdansföreningar** bildades under denna tid, och i deras intresse låg att bevara folkdräkter, folkmusik, och att återuppliva folkdansen till moderna tider.

Lövångersdräkten

Västerbottens äldsta, dokumenterade folkdräkt är **Lövångersdräkten**, som påminner om 1700-talets dräktskick. Kvinnokjolen kan vara mörkblå, svart eller grön. Eftersom gamla växtfärger har bleknat, är ursprungs-kjolens färg något oklar. Långsärken hade varken krage eller manschetter. Snörd läderväst användes till vardags, söndagsväst i röd kamlott till helg. Hemvävt randigt

Seija Dahlgren När, var, hur används folkdräkt?

vardagsförkläde slets till vardags, till kyrkan togs det tunnaste, finaste vita batistförklädet, samt ljus, broderad bindmössa och vit silkessjal. Randig tvärrmatröja i blåa toner användes som ytterplagg.

Lövångers mansdräkt är bredluckebyxa, grå vadmal eller grov linne till vardags, svart kläde till kyrkobyxan, och svart kyrkoväst till vit särk. Till vardags har använts randiga särkar, med speciell förstärkning över bringan. På vintern har yllebussaronger i blå, röd eller grå filtad ylleväv använts. Vinterunderkläder har varit långkalsonger och undertröja av hemvävd ull.

Brud i röd väst klädd i Lövångersdräkt. (Foto: Seija Dahlgren)

Västerbottensdräkten

Inför kungabesök på tidigt 1900-tal konstruerades den första **Västerbottensdräkten**, en kvinnodräkt av klädesplagg, som har varit allmänt kända. Till väst togs den randiga

Seija Dahlgren När, var, hur används folkdräkt?

Lövångerströjan, där ärmarna klipptes bort. Svart yllekjol var allmänt brukad som kyrkokjol. Till dräktens första förkläde lånades ett långt och brett midjeband från Värendsdräkten. Storrutig silkessjal i blandade färger krönte dräkten på en första dansuppvisning inför drottningen. Kavaljeren hade lånat från Värmländska Norra Ny: knäbyxor i sämskinn, broderad brudgumssärk och röd väst med blå ryggsida. Uppträdandet skedde vid Bolidengruvan i slutet på 1920-talet. En grupp textilkvinnor hade den första Västerbotten kvinnosdräkten på sig på Nordiska Museets textilutställning, som hade skapats ur allmoges gömda bodar. Från de här tillfällen arbetades fram en komplett Västerbottens folkdräkt till både kvinna och man. Vävmonstret från ett åktäcke på Holmön blev förklädestyget. Bestämdes broderimönster till kvinnosärkens krage och manschetter. Komponerades speciell broderi till bindmössa. Över axlarna fick damen en storrutig kvinnosjal i merceriserad bomull. Från början var bottenfärgen chockladbrun eller rödbrun, på 1960-talet tyckte man om klarblå bottenfärg i både kvinnoväst, sjal och bindmössa.

Nästan färdig Västerbottensdräkt, bara knappar fattas. Med söndagsstövlar och höghatt duger han till vilken högtid som helst. (Foto: Seija Dahlgren)

Till mansdräkten bestämdes den i Norrland vanligaste kyrkbyxan, bredluckebyxan med långa byxben. Stövlskaft från kavalleriet K4-s ridstövlar avkortades till dräktstövlar. Till mansvästens vävmonster valdes en allmänt använd hemtextil, bomullsväv i rosengång. Till halskläde bestämdes en smårutig halv sjal, som veks till smal remsa och placerades under nerfällt krage. Mannens huvudbonad var antingen virkad mössa i grönt och svart, eller mörkgrön läderkeps med brätte både bak och fram.

Vävstugor fanns i hela länet. Studiecirklar vävde västyger till mans- och kvinnodräkten, sjal- och förklädesväv, samt vit linneväv för särk och svart kjolväv. Mansbyxan syddes från början av samma sorts elastiska fabriksvävda tyg som männens skidbyxor. Senare bestämdes för engelskt kläde.

Seija Dahlgren När, var, hur används folkdräkt?

Blåblusar och rödblusar

I Norra Sverige har det funnits gott om **blåblusar och rödblusar**, dvs arbetsbussaronger i ylleväv. I modern tid har de upphöjts till omtyckta överdelar i inlandets folkdräkter, där det inte har funnits äldre folkdräktstradition. Folkdansare i gränsområden mot Sameland: Åsele, Malå, Vilhelmina, Sorsele, och hela Norrbotten använder bussaronger tillsammans med grå vadmal eller svarta byxor i kläde.

Barndräkter

Småbarn hade endast kolt utan byxa. Till större barn syddes enklare kläder av överblivna stuvar av nytt tyg, eller av utslitna vuxenkläder. Allmogens barn fick sällan förstklassig söndagsdräkt, såsom vuxna hade. Sin första vuxendräkt fick man i konfirmationsålder.

Den nya Västerbottensdräkten

Under de första fem årtionden varierade Västerbottensdräktens utseende. Textilens randbredd varierade. Länets vävstugor tolkade vävsedlar efter eget omdöme, valde mer eller mindre rosa och blåa toner och andra färgnyanser till vävgarn, och sydde dräktdelar på det sätt som var och en studiecirkel tyckte bäst om. Allmänt användes minimalt med hemvävda tyger, så att de skulle räcka till alla behövande: västar kliptes efter modetidningar, särkar var korta, byxor och kjolar smala, modet påverkade kjollängden. Man slutade använda bindmössa, då 1960-talets modefrisyr blev förstörd.

År 1978 bestämdes återgång till det dräktskick som var gällande i förindustriella tiden, då folkligt dräktskick ännu var i allmänt bruk.

Därefter är kjolvidden 3 meter och kjollängden skall nå till fotled. Byxor skärs raka, särkar långa. Mansvästen med rosengångsränder vävs i yllegarn. Kvinnosjalens och bindmössans bottenfärg ska vara mörkblå, och västtygernas randning anges i exakta trådavstånd. Rändernas bredd och avstånd bestäms på centimeter i både väst och förkläde, samt färgnummer anges för varje färgnyans.

När används folkdräkt?

Folkdansföreningar ger råd och hyr ut dräkter:

Folkdräkten är en högtidsdräkt. Innan allmogen visste om begreppet modedräkter, användes högtidsdräkten vid kyrkliga högtider och familjehögtider, såsom bröllop, barndop, konfirmation, skolavslutning och begravning.

Nya seder har tillkommit på 1900-talet. På idrottstävlingar tar en folkdräktsklädd ungdom emot vinnaren (Vasaloppet, 7-mila, mm.)

I modern tid tillkommer disputationer och andra universitetshögtider, samt när man representerar sitt landskap, sitt land. På en utlandsresa i tjänst till ett avlägset land får man vänligt bemötande, om man klär sig under första kvällen i sin hemorts folkdräkt. Umeå kommun har en vigselförrättare i folkdräkt.

På konferenser utomlands brukar deltagarna samlas en festkväll, klädda i sitt eget lands traditionella dräkter. Det är ett sympatiskt sätt att beskriva sitt ursprung.

Folkdräkten kan användas vid tillfällen, som kräver frack. Som mottagare till ett Nobelpris, som mottagare till en medalj ur H.M. Konungens hand, som gäst på ett bröllop. Några landshövdingar var klädda i folkdräkt, när svenska kronprinsessan vigdes i Slottskyrkan.

Brud och brudgum brukar kläs i speciella asessoarer och vackraste utsmyckning, när de är klädda i

Seija Dahlgren När, var, hur används folkdräkt?

folkdräkt i sin egen vigsel.

På begravning brukar man ha dämpade färger i dräkten. Många traditionellt äldre folkdräkter har begravnings-assoarer, tex. färggrann sjal byts till svart sjal, färggrannt förkläde byts till vitt eller svart.

Sorgklädd kvinna i Västerbottensdräkt. (Foto: Seija Dahlgren)

Om Björksta Folkdanslag

Föreningen bildades redan 1923, och är en av de äldre i Norrland. Från början komponerade dansmästarna danser, som ansågs vara alla svenska folkdanslagens urgamla repertoar, därmed dansades Vingåkersdans och andra gruppdanser från Gröna boken och Blåa boken. På 1970-talet reste unga musiker runt i länet och upptecknade musik, polskedans och folkliga pardanser, som de äldsta ännu kom ihåg. Folkdansföreningen känner ett ansvar att hålla liv i de lokala dansvarianter och dansstilar som har utövas.

Björkstalagets hemsida: <https://folkdansringen.se/bjorksta>

År 2008 reste den här gruppen till svenskbygderna i USA, tillsammans med elever från Umeå Musikskolans folkmusiklinje (Foto: Bertil Larsson)

Vi samlas för att träna traditionella danser till akustisk musik. Umeås studenter är en välkommen skara, som ger dansföreningen unga och vitala deltagare. Vid husrivningar på 2000-talet har man hittat gamla uppteckningar, bortglömda musik- och dansböcker, om bland annat Herrskapsdanser. Att lära sig nya danssteg ur fynden har gett ny kunskap om hur folk har roat sig.

Dräktuthyrning

I Björkstalagets ägo finns dräkter som ibland hyrs ut vid bröllop, andra högtider, representation eller utställningar. Det finns både mans- och kvinnodräkter i olika storlekar, främst är det Västerbottensdräkter och Lövångersdräkter. Vid behov anpassas dräktdelarna så att de passar. Intäkterna från denna uthyrning används till att komplettera samlingen med nya dräktdelar. Kontaktperson för dräktuthyrning: Seija Dahlgren, tel. 090-130893